

Tud'inština u jeziku hrvātskōme

Bulcsú László

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Damir Boras

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu / Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb

SAŽĚTAK: Članak se b'avī jezikoslovnīm okolišem s motrišta prāva hrvātskōga jezika na vlastitū istob'it rāzličitu od_srb'skē. Oprimērāvā se nadmašnōst Hrvātskōga u rēčotvorbi nad glavnimi jez'icimi eur'ōpskimi. Dāj'ū se jednačice t'ud'icāh. Razglābā se 80 naravnoglasoslovnīh smēnāh. Prikazujū se izt'očnāčkē posuđenice. Prilāžē se knīgop'is glavnīh stārīh dvojezičnīh t'iskānīh rēčnik'āh i Sažētak nacrtka *Hrvātskā rēčnīčnā b'aština i prikaz rēčnīčnōga znāna*. Napok'on, protumačen je jezik, slovop'is i pravop'is člānka.

Ključnē 'rēči: jezikoslovnī okol'iš, prāvo na jezik, tud'ice, pravop'is, tvorba, Hrvātskī, S'rbskī

Hrvātskī na izmaku

Sitnodusi, svekudi, i zlokobi velē¹:

– Sve što je_hrvātskō n'iti je vaľalo, n'iti vaľā, n'iti će 'igda vaľati. Tudē je u_svakōme poglēdu b'olē.

Po_tome su Hrvāti odrodi, mađarōni, talianāši, srboľubi, švaboľubi, rusoľubi, međunārodnāci, Ilīri, Sveslovēni, Jugoslavēni, G'oti, K'urdi, Hurrīćani, Zāpadnāci – sve pr'ie nego Hrvāti. Lībē se sebe sām'tih i jezika sv'ōga. Zalūdu b'ugarī P'avel Stóosz 1835. u Daniczi, na strāni desētōj, pod nāslovom KIP DOMOVINE *vu pochetku leta 1831.*:

Narod sze drugi szebi raduje,
A z menum szinko moj sze szramuje :
Vre y szvoj jezik zabit Horvati
Hote ter drugi narod poztati.

¹ O jeziku i pravopisu člānka v'idi na_kraju »Slovop'is, pravop'is i jezik člānka«.

Hudobnāci, požmirēpi i izprikāši velē:

– Iz đavoļ'ēga tla đavoļ'ē s'ēme. Ovō je proklētō tlo progutalo staros'ioce H'istre, K'elte, i Ilire, te naj'ezdnīke 'Obre i Romāne. Z'asto bi prid'ošlice Hrvāti 'bīli iznīmkom. U Dalm'ācii se je dājbudī 'i trī pūta stubok'om promēnilo pūčanstvo i jezik. Nestaše Delmati – nesta Delmatīē, nestaše Dalmati – nesta Dalmatiē, ostaše Dalmatīnci – osta Dalm'ācia.

I Hrvātskā će ostati 'neglēde na tō h'oće li joj pūk ovāj i jezik ovāj obstati. Ako i rābē srbī'ānštīnu, tō je hrvātskā srbī'ānštīna (kraće: hrv'ātštīna). Ako i pīšū s'rbskīm pravopisom (vukopisom), ōn je hrvatskosrbskī (kr'aće: hrvātskī). Īrskā je Īrskā, i Īrci su Īrci. Ako i rābē Englēzkī, tō je Īrskī Englēzkī. I jedni si i drugi post'igoše nājviše što mogoše: imajū državu. Utēšna je spoznaja da Hrvāti nēsu jedīnī ul'ūden nārod na krūgli zemašk'oj, kojemu bes'ēdnīci odumirū. Ta sv'akīh desētak dān'āh izīdē iz porabē po koī jezik.

V'erujē se, da su N'ēmačkī i Taliānskī b'oļi jezici, sam'īme tīme, što imajū v'īše bes'ēdnīkāh i v'ecjū kń'īževnōst. Francēzkī su i Englēzkī jošte v'ecjī, svētskī jezici, bez p'rēmca – upravo nenadmašni. U prispodobi je š n'īmi Hrvātskī maleč'ak, slabač'ak, i jadničak.

Uvrēžilo se je mnēne 'Vūka St'efānovīca S'rbiānca, da je sramot'a pr'aviti novotv'orine, koīh u pūka ne imā. B'ole je prēuz'imati gotove 'rēči englēzkē i francēzkē, što jīh i N'ēmačkī usvājā, te tīme omogūcīti b'rz ulazak u zaj'ednicu zāpadne ul'udbē. I slovnica se imā povoditi za tīmi v'elikimi uzormi.

Englēzkī krālevi i dvorani nākon nājezdē N'ormānāh od 11. st. ne znad'īahu engl'ēzki, nego se slūžāhu starofranc'ēžtinōm normanskōm sa svīme nēzinīm ozađem g'rčko-latīnskīm. 'Istom u 15. st. (poklē Normandiu u 13. st. podvlāstīše Francēzi) Englēzkī uzkrse izpod tud'ēga pokrov'a, ali se pravopisa i nadgradnē romānskē otrēsti v'īše ne mogāše. Ōn n'osī trostruko br'ēme 'povēsti, anglosaksōnskē 'likove tomē francēzkī i grčko-latīnskī. Odpovēdno, nīe za čudo, ako se p'rīmerīcē za *krālevskī* n'āđū tri suzn'ačnice *kingly*, *royal* i *regal*, raznoizkone, te za svakū vaļā zn'ati, kada se rābī, a kada se ne rābī, uspodobi *kingly word*, *royal family*, *regal dignity* 'krālevskā rēč, obīteļ, dostojanstv'o'.

Povrh st'ēcāņa raznoizvornīh rēč'īh zn'amenita je engl'ēžtina dobīv'āne tvorenīcāh pūkīm pridružīv'ānem obstojēcu 'līku novīh znāč'ēnāh, čestīmic'ē i p'rīlično raznorodnīh. Koī takov mnogoznačan līk, jednōm pos'ūden, povūče 'za sobōm svu sv'ōjtu. Tako si posuđenica *blok* iz englēzkē starofranc'ēžtinē kroz mnogoliku porabu p'riobréte pače 24 znāč'ēņa 'čtvrt d'izalica gromada kl'ada k'ućica obstup pāñ podporañ potv'rdnica p'rēprika r'isānka sklop skr'etničnica skr'etničnik slog splet sūvez umetak upornīk uzboj zāpisnica zāstoj zāvor zgr'adina', zn'amenovāvši izp'r'ivicē 'pāñ'.

I slovnica se je englĕzkā pril'agodila francĕzkōj. Ćudl'ivošćū je sudbin'ē p'ovĕstnē jezik, kōi 'imā nājvećji brōj nesrodnĭh rĕč'ih, nāj mu je zbrkastiĭ pravop'is, i_nāj ga je t'eže naučiti postao meĕunārodnĭme i_nāj razprostraĕn'iĭme.

Nenadmašnĭ Hrvātskĭ

Tvorba je rĕč'ih u jeziku englĕzkōme, francĕzkōme, taliānskōme, i špaĕĕlskōme zahĭrila, te_jih u_tome Hrvātskĭ visok'o nadkriļujē, ako mu se krĭla ne podkušujū. N'ĕmačkĭ se gdĕšto izpomāžē složen'icami. U_nās se od jednog'a 'korena i obstojĕćih prim'etākāh lahkoč'ōm tvorĭ ob'ĭle novĭh 'osnōvāh po potrebi, ali nam je tō'na_sramotu, m'ĕšte da_budē 'na_ĕāst, kada t'oga svĕtskĭ uzori nĕmajū. U Englĕzkōme i u Francĕzkōme m'ĕšte t'oga nal'azĭmo množtvo raznovrstnĭh nesr'odnĭh rĕč'ih. Uzmimo prĭmĕrice naš 'korĕn *uk/uč* i supost'avimo tvorenice ĕgove s prĕvodmi englĕzkimi, francĕzkimi, taliānskimi, špaĕĕlskimi, i n'ĕmačkimi:

<i>Hrvātski</i>	<i>Englĕzki</i>	<i>Francĕzki</i>	<i>Taliānski</i>	<i>Špaĕĕlski</i>	<i>N'ĕmačkĭ</i>
uĕiti se	learn	apprendre	imparare	aprender	lernen
prouĕāvati	study	ĕtudier	studiare	estudiar	studieren
uĕen'ik	pupil	ĕlĕve	scolaro	escolar	Schĕler
uĕitel	teacher	instituteur	professore	profesor	Lehrer
nauĕn'ik	apprentice	1 apprenti	apprendista	1 aprendiz	1 Lehrling
uĕeĕ'āk	scientist	savant	scenziato	cientifico	Wissenschaftler
samo'uk	autodidact	autodidacte	autodidatta	autodidacto	Autodidakt
neuk	ignorant	ignorant	ignorante	ignorante	Ignorant
uĕ'ionica	classroom	classe	classe	clase	Schulzimmer
uĕ'ilište	school	ĕcole	1 scuola	1 escuela	Lehranstalt
sveuĕ'ilište	university	universitĕ	universitā	universidad	Universitāt
uĕevn'ik	textbook	manuel	libro d'insegnamento	libro de enseĕanza	Lehrbuch
obuka	1 teaching	enseigne-ment	insegnamento	enseĕanza	Unterricht
pouka	moral	morale	moral	moraleja	Moral
pouĕak	theorem	thĕorĕme	teorema	teorema	Lehrsatz
nāuk	doctrine	doctrine	dottrina	doctrina	2 Lehre
uĕeĕōst	erudition	ĕrudition	erudizione	erudiciōn	3 Gelehrsamkeit

<i>Hrvātski</i>	<i>Englĕzki</i>	<i>Francĕzki</i>	<i>Taliānski</i>	<i>Špañōlski</i>	<i>Nĕmaĕki</i>
pouĕan	instructive	instructif	istruttivo	instructivo	lehrreich
pouĕl'iv	docile	docile	docile	dócil	4 gelehrig
nauĕan	accustomed	habituĕ	avvezzo	acostumbrado	gewohnt
1	21	19	19	18	16

Dvādesetima lahko pamtl'ivima tvoren'icama od jednog'a jedinōga 'korena hrv'ātskima odgovĕdā 21 englĕzkā raznok'orena 'tĕžko pamtljiva znaĕljiva jedinica, po 19 francĕzkĭh i taliānskĭh, 18 špañōlskĭh, i 16 nĕmaĕkĭh. ('Istĕ su osn'ovicĕ mastnopisne, a op'etovānĕ jĭm nesloženĕ tvorenice obrojene.) Upravo je prĕsenetljiva tvorben'ā gospodārnost neuglĕdnōga hrvātskōga jezika u poredbi s t'imĭ uglĕdnĭmi svĕtskimĭ jez'icimĭ!

Sedamnaest od navedenĭh englĕzkĭh rĕĕ'ĭh potĕĕĕ iz francĕzkōga, dvĕ su meĕu ĕnĭmi složen'e s anglosaksōnskĭm *room* 'soba' i *book* 'knĭga'. Od ostālĭh su triu dvĕ izvedenice (od *teach* 'uĕiti koga'), a ĕreĕā je prvotnica (*learn* 'uĕiti se')

I nem'ojmo se zavarāvati m'islĕĕi, da ĕsu svi prĭmĕri tvorbe u ĕnās od toga 'korena izcĕrpeni. 'Evo jĭh jošte 'prĕgršt, kojĕ se po jednōm rĕĕj'ū prĕvest'i ĕstĭmicĕ i ne dadu: 'uĕan uĕilo 'uĕivo uĕba uĕbos'ōvje na'ukovina veleuĕ'ilište uĕ'itelište uĕo uĕ'itelevica uĕ'itelevāne nāukovāne veleuĕĕnĭ nedo'uk rado'uk.

Ob'ilatĭ Hrvātskĭ

Šk'olnĭm prĭmĕrom tvorl'ivosti nedocĕnĭvānōga, te zanem'ārenōga jezika u Hrvāt'āh nāj zornĭe m'ože poslūžiti mnoztvo zamĕnbenĭcāh za upr'aviteļa vozila, 'nazvāna po maĕarskōme mĕstu Kocs u ĕUgarskōj, koĭ se prama Maĕarskōmu zovĕ *koĕiāš*, a pohrvātāh ņegovĭh ĭmā 15ero, višemaĕe raznodobnĭh dotiĕno raznomĕstnĭh raznotv'orĭcāh:

kolovoĕa kolovozac vozac vozāĕ vozāk vozār vozataj voziĕ vozilac voziša vozitelĕ voznĭk vozĕia vožnāk vožnār.

Za sudobnū tvorbu uspodobi ovĭh s'edam istoznaĕnĭh inaĕĕcāh *izvĕstiteļ izvĕstĭlac izvĕstĭioc izvĕšt'āĕ izvĕštav'āĕ izvĕštĭv'āĕ izvĕštĭv'āĕ* ili 'osam raznomĕstnĭh istoznaĕĕnĭcāh raznotv'orĭcāh *križāne križište kr'ĭžnica križopuĕe križop'ut prĕkrižje razkr'ĭžica rāzkrižje*. 'Evo i prĭmĕrāh za suzn'aĕnice *mĕkĕkara mĕkĕkaria mĕkĕ'ārna mĕkĕ'ārница mĕkĕ'ārstvo* 'tvōrnica obrt/proizvodi trgovina/prod'ajnica mĕĕĕār 'ĕelatnost'.

Nepredkažlĭvost se tvorbe oĕ'itujĕ u samostāvāh od ĕistoga 'glagola *goditi* s rāžlĭĕnimĭ prĕdm'ĕtcimĭ *god'ĕne 'dogāĕaj nagodba odgoda pogodak 'ugodāj zgodĭtak*.

Suznačnōst m'ože nastati i u raznoizkonih prēvedenīcāh dotično posuđenīcāh, uspodobi prīdēve *uzočan na(u)zočan pribitan pritoman prisutan/prisučan prisoban prezentan* ili samostave *stanovište, staj'aliste, gl'edište, motrište, ūgao, kūt, vizūra*.

Raznolikōst tvorbē u nās pr'atī i raznolikōst t'uđīcāh, uspodobi istoznačnē raznoizk'onice i raznotv'orice *bōd/bodica/b'odka/bodak/nabodak/nābada/nabadak/ubodotina punkt/punkat/p'unat/poēn t'očka/t'ačka/tīk pik/pik'na*, nīh 17 na broju, raznoznačnē istoizk'onice *magistar maestro m'eštar m'ājstor* i suzn'ačnice, odraž'ujūcē n'ima sudobnū gospodštinu, *kri'l'atica g'eslo loz'īnka parōla slogān*, ili n'ama sudobnē *oglas reklāma EPP mark'eting*, ili uč'īnkom n'ima spodobne *v'ihor orkān hurik'ān urag'ān tajfūn*.

O ob'ilatosti domācīh tvorenīcāh bez tuđ'inštinē svēdoč'ē nāzivi, tičūci se trudn'ē ž'enskē, uspodobi

brēd: *br'ēda br'ēmenita dētiņa dvojāčka natruhla nejāčka nosēca prisobna samdruga* ili *samodruga sudružna težka tegotn'a terašna tr'uhla trūdna zb'abna zdētna očk'ujūca* u *blagoslov'enōme stānu* u *drugōme stānu*, svega 21 uzr'ēčica.

Rēčnīcnā je nat'učica u mužk'ōme rodu u skladu s ost'ālīmi nat'učicami, akoprēm je porabnī līk u ženskōme. Vele se 'čēsto m'ože i sročiti izrēka s rēdk'īm 'līkom. Tako prīmēricē obsto'ī uzr'ēčica *Sve m'ože b'iti do brēd čovēk*.

'Zagovōr t'uđīcāh

Onō, što je u 11. st. zadesilo Englēze s'ilōm, nametnulo se je u 20. st. Hrvātima m'ilōm. Naobr'aženīci se slūžē jezikom pūku nerazum'ivīme. Tīme si oč'itujū neprip'adnōst k nēmu i promīču odt'ūdenōst. Znanstven'ī je jezik u nās 'oduvēk 'bio grčkolatīnskī pīsān po mađārskōme izgovor'u, a danas je englēzkī izgovārān austro'ugarski i pīsān srbī'ānski. Prīmēricē, u srdnōj smo šk'oli na pīt'āne, što je rasa, odgovārāli:

– Rasa je uniparientālnā ili biparientālnā propagācia homozigotnīh indivīdūāh.

Na pīt'āne pāko, što je znāne, visokop'ārna 'odpovēd glāsī:

– Znāne je ili epist'ēm instantno akcesib'īlna permanentno memorīrāna eficientno aplikab'īlna principi'ēlna sistematizīrāna faktičkā i procedurālnā informācia.

'Eto, Norm'anima je p'oslē 'devēt st'olēcāh napok'on p'ala šākāh i Hrvātskā bez borbē. Tū čīnenicu pozdr'avļajū vrtorepci, zagovornīci zateč'enōga stāna i poklonīci tuđ'inštinē. Sebi u prīlog navodē:

– Ne imā jezika, u kojeme ne bi 'bilo tuđīh rēč'ih. Onē su neizkorenļive. N'imi se jezik obogačāvā. 'Prēko su potrebne i nezamēnļive. M'ērilo su 'stūpnā naobr'aženosti.

Obilježavaju visok'u 'razinu znanstven'oga sl'oga. Prost'omu pūku i nēsu nam'ēniene. (Bis'ērje p'ića 'za_svi'ne nē.) Osigurāvaju 'jasnoću str'učnoġa izraza. Blagozvučne su i svetčan'ē. Jezičnā jīh je svēst usvoila. J'alovo jīh je i pom'isliti pokušavati pohrvātiti. Sastavnōm su češć'ū kń'iževnōga jezika. 'Znākom su v'išēga 'stūpnā naobrazbē. Međunārodnē su, te_nas uklučuju u svētsku zajednicu. Pospēšuju združbu s Eurōp'om. Poraba nīhova omogućujē, da hrvātskē zn'anstvenike i Englezi i Francēzi mogu razumēti. Tīme se olakšāvā i ubrzāvā rāzmēna znanstven'ih teč'evīnāh. A i_tī se jezici l'akše naučē. H'ajku na tuđice pokrećū samo 'zadrti nārodnici ogrezli u naz'adnāčtvu i tuđo-mrztvu. Izmīšljajūci i nam'ećūci nakaradne 'nove 'reći, pr'avē rūglo iz jezika i iz sām'th sebe. Novotarie n'itko n'ēće prīmiti, zatō što su 'smēšne. N'itko ne napuštā prikladnīh međunārodnīcāh i ne zamēnujē jīh neprik'adnimi kovan'icami. Jednōm rēč'j'ū kovani-ce su nepotr'ēbite, i borba je protiv t'udīcāh unapr'ēd os'ūđena 'na_propāst.

Među istom'islenīcimi se tīh međunārodnākāh n'ēkoč obrēte i_velikī hrvātskī v'ūkovac i_spravištnī zastupnīk Tōmo M'aretić. Da_bī se priv'erio Srbiāncima, taj vētrokr'et rābī bizantijskī līk „ist'ōrija“ i_onda, kada ne_pīšē ēkavicōm, a Hrvātima spočitāvā porabu 'reći 'povēst poz'ivlūci se na_“velikī n'ēmačkī jezik“, jere da_se taj slūži latīnskōm rēč'j'ū. Tōmo se 'napravī Tōšo, prēšūtēvši, da Šulek u rēčnīcima svo-ima pored *Geschichte* i *Historie* rābī izključivo nelatīnskī līk *Weltgeschichte*, *Culturgeschichte*, *Universalgeschichte*, *Specialgeschichte*, *Volksgeschichte*, *Kirchengeschichte*, *Religionsgeschichte* itd. Prēpor oko porabe tuđīh rēč'ih bī r'ēšen pomirbōm: pūku 'povēst i zemļop'is, kń'ižnica i ravnatelj – odl'ičnīcima *hist'ōria* i *geografija*, *bibliotēka* i *direkt'or*. Malo'ucima domācā rēč, vele'ucima tuđinskā.

Tā mora i_daje tīšt'ī jezik, iztisk'ujūci zam'ēnbenice. Isporedi

absol'utno akcia destinācia devastīrati donīrati fond fondācia implementācia institūcia inval'īd līnia lokālñi malverzācia masak'r nacionālñi nestab'īlan nominācia petīcia r'ādio unilater'ālan m'ēšte

‘sv'akāko razprodaja odredište opustošiti/razoriti darovati zāliha zāklada pro-vedba ustanova uzetn'ik prūga/c'rta m'ēstnī zloraba pokoļ nārodnī/državnī/ domovinskī promēn'iv 'imenovāne molba rāzglas jednostr'an'.

Usvičāila se je zāmēna domācīcāh tuđ'icami, te_se vaļā kloniti rābiti domācē 'reći popūt ovīh:

'bitno	izjava/oč'itovāne	otrovan
bogat'ūn	izv'orište/srēdstva/osobje	pehār
cēlovitōst	izključivo	primēn'jivōst
'čudesno	izmrcv'āren	privlačan

dostojanstv'o	konačno	zāpisnik
gost'iona	obrāđiti	završno
govoriti/razgovāрати	odkop	zbīrka
mladić, momak	odluka	zlostava
na_nēki način	naprēdak	'obdān
odr'ěšito	promēna	spoznaja
suč'elicē	Tko_će b'iti (miliun'āš)	urođiti, stvoriti

nego se vađ slūžiti srbohrv'āštinom i novog'ovorom

esenci'ālno	izkaz	toksičan
tajkūn	resurs	kup
integrit'ět	ekskluz'ivno	aplikab'īlnōst
fantastično	masakrīrān	atrakt'ivan
dignit'ět	definit'ivno	protok'ol
restor'ān	procesuīrati	fin'ālno
pričati	ekshumācia	kolekcija
dečko	rezolūcia	maltretīrāne
n'ěkāko	'izkorāk	'tēkom 'dāna
decidīrāno	pomak	saznāne
prēko pūta	Tko želī b'iti	izn'edriti

'Bēgom se od domācēga k tuđinštini izgrađujē i učvrštujē br'atstvo i jedīnstvo.
 Tuđica rabiteļe svoje ujediñujē. Uspodobi

dojmljiv упечатљив impres'ivan
 dražba лицитáција aukcia
 izvrsno одлично super

proziran провїдан transparentan
 rēšitba решēње solūcia
 sabor скўпштина parlam'ent

kūpńa куповїна šoring	samoub'ōjstvo самоубїство suic'id
naobrazba образовáње edukācia	spōl pōl seks
popravak pōprāvka sanācia	suglasnōst saglāsnōst konsenz'us
potvrda уверéње certifik'āt/atest	štov'āńe pōšta omāž
prēsenētiti запрепáстити šokīrati	udomāćiti одомáћити domesticīrati
prēpor spōr kontroverz'a	udruga удружéње asociācia
protumère прōтивмере kontramère	ūrota zāvera konspirācia
proturatnī прōтивратни antiratnī	žarište жїжа fōkus

Posebno pogl'āvje tvorī anglohrv'ātština s gubītkom rēčnīčnē raznol'ikosti preveden'icami, prīméricē, kada se u svezama popūt ovīh *obuti cipele, obūci kapūt, popiti lēk, ići taksiem, dobiti nāgradu, pōněti novčan'ik, b'iti odl'ikovānu, osvoviti srebro, podići pl'ācu, nājmīti služ'āvku* 'glagolnā raznolikōst gubi zāmēnōm sv'akōga 'glagola kao p'omoćnīm 'glagolom *uzēti*, daklē *uzēti cipele, kapūt, lēk, taksi, nāgradu, novčan'ik, odliče, srebro, pl'ācu, služ'āvku*.

Iztiskujū se domāći 'izričai r'obskīm prevod'ēńem, uspodobi

dan'ašńā Hrvātskā, izj'aloviti se, odkrīvati Ameriku, ostati 'bez rēči, pr'ašuma, 'ūmno zaostao, uzetn'ik, (uz)letište, životnā razin'a

'Hrvātskā danas, p'asti u vodu, odkrīvati toplu vodu, ostati bez teksta, k'išnā š'uma, ment'ālno retardīrān, osoba s invaliditētom, zračnā lūka, životnī standard'.

Nedokučļivi su pūtovi jezičnī. J'ūlia Adāmovića Franc'ūsko-hrvātskī rječ-nīk od 1901. (nīe s'rbsko-hrvātskī n'iti hrvātskī ili s'rbskī) bilēžī, da francēzkā rēč *excepti-onel* zn'amenujē hrv'ātski 'izvanredan; neobičan'. Tā rēč u Ruskōme u dos'lovnōme prēvodu glāsī *исключительный*. M'iloša Moskovļevića Руско-српски речник od 1949. (nīe s'rbsko-hrvātskī) velī, da je odgovēdnīk t'omu 'izuzetan, izvanredan'. 'Oboje tō pohrv'āćeno danas glāsī *izniman*, a rēč *izvanredan* odlazī u ropot'ārnīcu. Očivēstno je rēč *izniman* izn'īmna.

'Zagovōr domaćicāh

Sve se, što se u jednom'e jeziku dāde izreć'i, dāde se izreć'i i u drugōme, jednīm ili dr'ugīm nāčinom. Znanstven'ō se nāzivje svētskō temel'ī na tvoren'icama po uzoru g'rčko-latīnskōme. Hrvātskī se je podoban om'ērīti š nīme b'ōje nego nāj uglednīi ul'udbenī jezici. Teškoć'a nīe u tome, kako se zabludno mnī, da naš jezik za prevod'ēńe t'udicāh srēdstāv'āh ne imā, nego u tome, što jih imā prēviše, te ne znāmo, za kojū bimo se zam'ēnbenīcu odlūčili.

Neimā tē tudicē, kojā se nadom'ēstīti mogla ne bi. Prīméricē:

– P'asma je jednorod'iteľan ili dvorod'iteľan razmnožak istoplodih jedinākah.
– Znāne je trenutačno dostupna tr'ājno pohr'ānena učinkovito primenľiva nāceono usustavľena činieničnā i post'upačnā 'obvēst.

Znāmo, da su tuđice 'znākom učenosti. Učenost se oč'itujē pr'ie svega u grčkolatīnskōj naobrazbi. B'udēmo li tako naobr'aženi, lahko ćemo se snāci u tuđicama? 'Eto šk'olnōga prīmēra. U vrēmen'oj napovēd'i danomic'e sl'ušāmo o *ciklōni* i *anticiklōni*. Učen čovēk znā, da tī naz'ivci zn'amenujū *vrlog* i *protuvrlog*. Pomāžē li učen'u čovēku 'isto tā učenost, ako ga nēsu nakl'ukali vrēmenosl'ovjem u školi? Tī se veom'a učenī 'izričāi tīčū ozr'ačnōga 'tlāka, ali koī je koī, tō sām Bōg, dotično vrēmenosl'ov, znā.

Kn'izevni se Srbohrvātskī jezik temel'ī naseľāčkōme rēčnīku i na urodenīčkōme pravopisu. A ratārsko-s'točārskā se uzobrazba, b'udūci nedostatna za općenārodnē potrebe, mōrā neprēstanc'ē podupirati inojez'ičnimi št'akami. Vūkōvci, 'za Vūkom se povodēci, ne dopūštajū, da se rābē 'rēči, kojē herc'egovačkī seľāk podtvrditi mogao ne bi. Za Srbskī st'oga vrēd'ī načēlo, da je tuđica oprāvđāna, kada god zānu ne imā dobrē zam'ēnbenicē (u seoskōme gospodārstvu).

Hrvātskī stav b'iaše upravo suprot'ivan. Nēga je orēčio Bogosl'av Šulek 1860. u prēdgovor'u k n'ēmačko-hrvātskōmu rēčnīku svojemu govoreči, "da ćemo b'ole urāditi, ako 'izpřva upotr'ēbīmo n'aškū rēč, makar i nebīla nājbolā, nego da pos'iēmo u jezik s'ila tuđēga b'īļa. Ako domācā rēč ne vaľā, nestat će jē 'za krātko, jēr se m'alo ne sv'atko domīšľā nēzinōj nesh'odnosti; a mučno je izkorēniti tuđ'inke, kad se u jeziku uvrēžē." (nadsľ'ovje dop'uēno).

Što li se 'desī hrvātskōmu jeziku, te sp'ade, 'blāgo rečen'o, na nizke 'grāne: rēčnāk srbohrvātskī sudrž'ī v'īše t'udīcāh nego domačīcāh. Poslēdak je tō vukovsk'ē 'pošasti. N'ēkada se je prēvod'ēnem pod'izala uzobrazba hrvātskōga jezika. Unātoč vel'ikē potrebē v'īše se u školama obuka ne oslañā na prēvod'ēne. Učēci se 'inōmu jeziku ne mōrāmo zn'ati, kako bi se što hrv'ātski upravo reklo, rēčj'ū, kojē i ne imā u rēčnīku V'ūkovu. Znāne se inojez'ičstinē cēnī mn'ogo v'īše od znāñā hrvātskōga. St'oga ne začudāvā, što nam je jezik zagađen n'ēmštinōm, tali'ānštinōm, franc'ēžtinōm, r'uštinōm, engl'ēžtinōm, doslovc'ē ili u nājboljēme slučāju u oblīku r'obskīh kovanīcāh. U XIX. je stolēcu Hrvātskī 'bio odsk'očnicōm za N'ēmačkī, u XX. za Srbskī, a u XXI. je za Englēzkī. Sramot'a je ne zn'ati tuđēga jezika, a nē sramot'a ne znati svojega.

Nēk'āne 'prošlosti

Lupus Stephanī Fīlius iliti 'Būk Cr'efānovih takozvāñī svōj C'p'skī rječnik od 1818. (večin'om pop'abīrčen iz obstojēćih hrvātsk'ih!) načīnē izrēkōm:

Běh ĭmā blĭzŭ ĭľada gŏdĭnā kākŏ Srĭbľi ĭmajŭ svŏja slŏva i pĭsmŏ, a do đanas ĭšh nĭ ŭ kakovĭj kňĭzi nĕmajŭ prāvŏga svŏg ĭezika! (nadsł'ŏvci 'dodāni).

Tŏ b'iaše i oĉekĭvati, im'ajŭći na ŭmu, da sv'akĭ prĕvrat tĕž'ĭ ukloniti svĕdoĉanstv'a nepoĉudnĕ 'prošlosti. Ali ne_biaše oĉekĭvati, da_cĕ tŭ zĕsadu i hrvatskĭ vŭkŏvci prĭmiti zdr'avo za gotovo, zn'ajŭći za ĉetiri stolĕća 'knĭževnosti i_knĭževnŏga jezika hrvatskŏga. Po_nĭma se knĭževnĭ jezik hrvatskĭ poĉinĕ 'od_Vŭka St'efānoviĉa Srbiānca (kako se prvobitno pĭsaše). I tako se, zahval'ujŭći nĭma, uĉĭ šĭr'ŏm 'svĕta 'i_dān danaske. Prom'islĭmo samo, koĭ se jezik odriĉĕ 'prošlosti, nĕmā ni bud'ŭĉnosti. Z'ašto? Zatŏ što sv'akā bud'ŭĉnŏst kad-tad b'udĕ prošloš'ĕ. Ćovĕk žĭv'ĭ 'od_dāna 'do_dāna, dokľĕ mu je žĭvot'a; nārod obsto'ĭ 'od_vĕka 'do_vĕka, dokľĕ mu je jezika.

Jezik nĭe sadašnŏst, što_se ŭ glavama bes'ĕdnĭkāh rādā ovāj ĉas i na ovome m'ĕstu – tŏ se zovĕ 'govorom. 'Govŏr i jezik vaľā 'strogo rāzlikovati. 'Govŏr je trenutāĉan ozbiľak samo malen'ĕ 'ĉĕsti jezika. 'Govŏr je sadašnŏst, a jezik je 'prošlost ŭ sad'ašnŏsti. Jezik je sŭĉā 'prošlost, kojā rādā sad'ašnoš'ĕ. U jez'ĭĉnŏme se nāslĕdu nāroda oĉ'itujĕ nājđublā neprĕkidnā 'povĕst svĭh uzobraznĭh teĉ'evĭnāh dokuĉlivĭh 'i_znanosti i um'ĕtnosti. Jezik je ĉuvārem 'povĕsti. Jeziĉnā 'povĕst sĕžĕ d'aľe 'od_povĕsti bes'ĕdnĭkāh, d'aľe 'od_povĕsti drŭžavĕ, d'aľe 'od_povĕsti nāroda, d'aľe 'od_povĕsti pĭsma, d'aľe 'od_povĕsti 'plemena. Jeziĉnā je 'povĕst oko_nās. Ona nas okruŭujĕ. Ona je sveuzoĉna. Jeziĉna 'povĕst stv'arā jeziĉnŭ bud'ŭĉnŏst. Prama_tomu ĕe nājprĕĉā zadaĉa sudobnĕ 'skrbi za jezik b'iti obrada ĉelokupnĕ zanĕkānĕ p'ovĕstnĕ ost'avštĭnĕ jeziĉnĕ od prvĭh poĉĕtākāh 'pĭsменosti do nāmeta s'rbskŏga pravopĭsa i nāhrupa srbiānskŏga jezika, prom'icāna od sām'ĭh Hrvāt'āh.

Mladoslŏvn'ĭĉārstvo

Vŭk d'ĕlovāše za nast'ānka i procvata mladoslŏvn'ĭĉārskŏga jezikosł'ŏvja. Ono nāstojaše ustanoviti 'srodnŏst 'jeziĉkāh povĕstnopor'edbenĭm prĭstupom k ŭstroju nĭhovu. U_tome dŭhu bĭ sm'ĭšľena v'ŭkovskā kril'atica *jedan nārod, đvā pĭsma, trĭ v'ĕre*. Nārod su S'rbi svi i svuda, pĭsma su ĉir'ilica i blĕdā nĕzina p'aslika latinica. V'ĕre izpovĕdajŭ S'rbi zākona g'rĉkŏga, S'rbi zākona rĭmskŏga, i_S'rbi zākona t'urskŏga, kako pĭsaše Vŭk. Veom'a sudoban st'av.

Slĕdicŏm je t'ĕ jedinstv'āštĭnĕ, da nārod mŏrā imati jedan jezik i jednu 'knĭževnŏst, te jedno nārĕĉje, V'ŭkovu ĕkavštĭnu, i dakak'o i jedan pravop'is. Pravop'is tāj ĭmā b'iti 'izgovornĭme, kakov je s'rbskĭ, nam'ĕnenĭme domāĉĕmu nep'isменŏmu pŭku i inostranŏj pĭsменŏj 'gospodi, ĕda bi se uzazn'alo, kako tāj novoizkrslĭ nepoznātĭ jezik balkānskĭ zapravo zvŭĉ'ĭ, a_ktomu prĭliĉno se rāzlikujĕ od_Ruskŏga. Ōn je n'udno ĉir'ilĭĉnĭ, jere bo da_je V'ŭkova ĉir'ilica nāj dokonaniĕ pĭsmŏ na svĕtu. (Srbiānci su s Jovanom Sk'ĕrliĉem na ĉelu napok'on prĕdlāgali i latiniĉnŭ inaĉicu, ali s ĕkavicŏm.) Zataškalo se je pri_tome, da_su Hrvāti zapravo ĉetiri pŭta pĭsменĭi

od Sřbāh, im'āvši četiri pīsama. Izključivo hrvātskū, uglatū glagoļicu i pril'agodenu arebicu, uz latinicu i uz ćur'ilicu, kako ju izp'rvicē zvāhu, potlanū bos'ānčicu.

Iz počētkā se nīe lūčio pojam 'slova od pōjma 'glāsa, jere su se proučāvāli pismen'ī spomenīci. Zbor o slovima tīcāše se glasōv'āh. I danas se tō činī govoreći 'o slovu *dž*, 'o slovu *lj*, ili 'o slovu *nj*, a tō su 'po dvā 'pismena, označ'ujūcā po jedan 'glās, iliti jednoglasnī dvoslovi. Veleučēnī otac n'emačkōga jezikosl'ōvja *Jakob Grimm* u slovnici *Deutsche Grammatik* na strāni tr'ećoj tumačī, da se rēč /šrift/ sasto'ī 'od osam slōv'āh–glasōv'āh *s-c-h-r-i-p-h-t*.

Kada su se gov'orenī jezici 'počēli proučāvati, pl'oču je vaļalo okrēnuti, uoč'īvši, da su jezici nājpr'vo gov'oreni, a istom potom moļebiti i pīsāni. Otiš'āvši u drugū 'skrajnōst, sada se ponājprīe govori o glasovima. Slova da slūžē izključivo za zāpis glasōv'āh, te pravop'is prēdstavlā 'govōr, dotično sām jezik. I tako ostade. Zaļmīrilo se je prēdzbiļōm. Azbiļa se je oč'itovala već pri nāj star'iima p'isnima d'elima, koima se i danas slūžimo. U Svet'ome se Pīsmu stārōga sūveza, 'strogo lūčī u jednu ruku "onō, što je pīsāno" iliti (aram'ējski) *kēth'ibh*, u drugū rūku "onō, što se čītā" iliti *qē'rē*. Pīsmo su 'i govōr raznorodni sūstavi. Za rāzliku 'od govora, pīsmo prēmoštāvā i vrēme i prostor, pohraņujē jezičnē jedinice, zāpis se dāde i očūvati, i preināčiti, i krivotv'oriti, i umnoļāvati.

Pīš'i, kaošto govoriš

Vukovskō načēlo "pīši, kaošto govoriš, čītāj, kaošto je napīsāno, govori, kaošto nārod govori" jest pogubno za stvarāne kñ'iževnōga jezika. Ono je primēnlivo samo u prilīkama, kada pīsāna jezika ne imā. Naime, gov'orenō se neprestanc'e mēnā, a pīsānō ostajē nemēnļivo. 'Govōr je sadašnōst – pīsmo 'prošlōst. 'Govōr nestajē – pīsmo ostajē, za svagda. Pīsmo je posv'agdašñena sad'ašnōst 'govora. Shakespeareov 'izričāj i poslē čet'iriū st'olēcāh žīv'ī u englēzkōme jeziku, dočīm su n'aši M'arulići i Gūndulići u nās i jezički pok'opāni.

Vukovskō je načēlo nezbiļno, neozbiļno i neporabno. Zbiļnō načēlo glāsī **p'īši, kako se pīšē, čītāj, kako se čīta, govori, kako se govori.**

Vūk velī, da vaļā bil'ēžiti "koļē se 'слово пред којīm, и у којē претвārā ... з'ашто се друкчијē не може изговорити" (nads'l'ovci 'dodāni).

U tome dūhu visokoparnā 'znanōst 'īstē, da sv'akī pisateļ temeljito usvoj'ī i svakī čas 'imā na ūmu 80, 'slovom **osamdes'ēt** pr'avīlāh nāravnōga glasosl'ōvja, kako se koī glās prēd koīm, i u kojē u nās prētvarā, **kada se i onako inačie i ne može izgovoriti.** Daklē i nīe 'čitkōst posrēdi nego provēra učēnosti. Zār nīe sv'rha šk'olē upravo promičba naobrazbē, a dobar je d'io naobrazbē poznāv'āne pr'avīlāh 'rādi pr'avīlāh? Ne pītā se, kakova li je služba tīh pr'avīlāh u izvorno-

jezičnoj porabi. 'Evo jih po Ānić-Silićevu Pravopisu od 1987. na stranama 126.–127. i 132.–145., upodp'uienih.

Osamdes'et se skl'opovā 'pod brojem 1 u nāravnomē govor'u hrvātskōme pri čit'ānu i u vukopisu pri pīs'ānu (ne račun'ajūci izn'imke) zamēnujū 'jednāko smēštenimi odpov'ednicimi 'pod brojem 2 (podcrtāv'ānem se obuhv'acājū skl'upovi s 'istīm načētkom, a zārēzmi razst'avlājū podsk'upi). Naveden'e rēči u nast'avku oprimērāvajū skl'opove. Kojē su podcrtāne prēdst'avlājū pravopisnē oprēke, prīmēricē *stūbci* (: *stūbac*) ≠ *stūpci* (: *stūpac*), *rubčast* (*rūbac*) ≠ *rupčast* (: *r'upa*), *t'abkati* (: *t'abati*) ≠ *t'apkati* (: *t'apati*), ... *R'adko/R'adko* (: *Rados'av*) ≠ *R'atko/R'acko* (: *Ratimr*)... *v'ēšba* (: *v'ēšati*) ≠ *v'ēštba* (: *v'ēštiti*).

'Pod brojem su 3. mastnopolisom obil'ēženi skl'opovi, kojē je većin'a pīsacāh dovukovsk'tih doslēdno rābila (ozāgrađeni su skl'opovi bez dātākāh, a naravno-glasoslovnī su s v'elikimi slovi).

1. bc bč bc bf bh bk bs bš bt, čb čž čšt čt, čsk čst, dd dc dč dž df dh dk dp dšt dt, žk žt, dc dk dsk, gc gč gš, hc, kb kd kž kg, nb, pž, sb sc sc sd sž sg stb stk stn, šb šž štb, tb tc td tč tž tšt, zc zč zc zdb zdč zdn zž zd zf zh zk zp zt zs zš zž, žc ždk žk žp žt

stūbci rubčast obcarit 'obcarlijān' obfiūkati obhod t'abkati obstati obšiti obtūžiti, svēdočb'a papučžia g'rčština vračto, ljubovićskī pok'ucstvo, oddūžiti 'sūdcī sudčia sladoležia odf'rknuti othod R'adko odprie gospodština nadt'ēcañe, koležkī maharāžtvo, žēdca R'adko ljubovidskī, ubogci ubogče lagše, d'rhūci, rekbi sv'akdañī burekžia dokgod, očimba, čevapžia, prosba koščina(≠kostčina≠kozčina≠koščina) sčucūriti se sdr'ūžen prkosžia sg'odan, prostba R'astko vlastnī, v'ēšba kamišžia v'ēštba, sv'atba pūci l'utčić šestdes'et inatžia hrv'āština, N'azci prazčić bezčutan grozdba grozčić grozdnī bezžepan izd'ikati izf'ukati izhod J'ozko uzpēti odvez'ti usāditi užšiti uzzībati uzzīvēti, zavržci daždka kartāžkī Knežpole vražtvo

2. pc pč pc pf ph pk ps pš pt, žb žž št št, čk č(s)t, d c č ž tf th tk tp št t, čk št, cc čk čsk, kc kč kš, šc, gb gd gž g, mb, bž, zb šč šc zd žž zg zb sk sn, žb žž žb, db c č d ž št, sc šč šc zb šč zn žž žd sf sh sk sp st s š z ž, šc šk šk šp št

stūpci rupčast opcarit opfiūkati ophod t'apkati opstati opšiti optūžiti, svēdožb'a papužia g'rština vraštvo, lubovićkī pok'uc(s)tvo, odūžiti 'sūci sučia sladoležia otf'rknuti othod R'atko otprie gospoština nat'ēcañe, kolečkī maharāštvo, žēcca R'acko ljubovićkī, ubokci ubokče lakše, d'ršūci, regbi sv'agdañī buregžia dogod, očimba, čevabžia, prozba koščina sčucūriti se zdr'ūžen prkožžia zg'odan, prozba R'asko vlasnī, v'ēžba kamižžia v'ēžba, sv'adba pūci l'učić šezdes'et inažia hrv'āština, N'asci praščić beščutan grozba groščić groznī bežžepan izd'ikati isf'ukati ishod J'osko uspēti odvest'i usāditi ušiti uzībati užīvēti, završci daška kartāškī Knešpole vraštvo

3. **bc bč bc** (bf) **bh bk bs bš bt, čb** (čž) (čšt) **čt**, (ćsk) **ćst**, DD **dc dč** (dž) (df) **dh dk dp DŠT dt**, (žk) (žt), (đc) ĐK **đsk, gc gč gš, hc, kb kd** (kž) kg, NB, (pž), SB SČ (sc) SD (sž) SG STB **stk stn**, ŠB (šž) ŠTB, TB tc TČ TD Tž TŠT, zc zč zc (zdb) (zdc) ZDN (zž) (zd) (zf) **zh ZK ZP ZT ZS ZŠ ZZ zž, žc** (ždk) ŽK (žp) ŽT

'Razjašnāj. Bez_tih prēinākāh 'pod_brojem 2 u pīsmu tudोजez'ičnīci, koi tih sūglasnīh skl'opōvāh u svojeje govor'u ne ozbiļāvaju po nāravnōme glasosl'ōvju – čitajūci doslovc'e, ne_bi izgovārali onak'o, kaošto izgovārajū izvornī bes'ēdnīci. 'Izgovōr bi dodūš'ē 'bio neuobič'ājen, ali se znāč'e'ne 'rēka tīme promēniti n'ikāko ne_može.

Tr'eći je skup skl'opōvāh naved'en po dātcima Tōma M'aretića u obj'āvku Ist'ōrija hrvātskōga pravopisa od_1889. u obradi Bulcsúa Lászlóa u Dom'tima od_1994./11. na stranama 80.–82.

Naravnoglasoslovnē se prēinake skl'opōvāh SB SČ SD SG tičū prēdmetka s- u prīmērīma, kaošto su *zbor, zbāciti; združiti, zdvoiti; zgoditi, zglēdati*. Prēdmetak se taj odl'ikujē od sviū ostālīh tīme, što_je bezsložac. Pisatelj ga ne_smātrā značīvōm jedinīcōm. Ne_može ga izgovoriti zā_se kao 'inē, slogotvornē prēdmetke. U_nēkīma prīlikama rāzgloba i nē na prvī 'poglēd proz'irna, uspodobi *zb'ica zb'ila zbog zb'rka zdāne zdenac zd'ela zd'epast zd'etan zdr'av zg'eba zglob zg'odan zg'oļa*. I prozīrnē prīmēre stārī štōkavskī rēčnīci pīšū *zbor zdruixiti zdruixen zgoniti* (Verantius) *zdruxen zdruixiti zgoniti* (Cassius rukopisnī) *zgovor zgraditegl Della_Bella*, ali *sdruxitegl*.

Načētnī je glās 'odčēsti pril'agođen u skl'opovīma ZK ZP ZT ZS ZŠ ZZ, kada se nīme dočīnē prēdmetak *bez- iz- raz- uz-* i u_sklopovīma NB STB, ŠB ŠTB, TB nast'alīma dometkom *-ba*. Protuprīmēri su **zc zč zc zh i čb** bez promēnē. Ostali su prīmēri DD DŠT ĐK TČ TD Tž TŠT ZDN ŽK ŽT raznorodni. Ako tū i imā trūnka tēžn'ē k 'izgovornōmu pīs'ānu, ne imā uvērļiva i primēnļiva sūstava. Pogotovu, proč'ačkāmo li m'aretićevskī načīn skūpl'āna, popisīv'āna, razglāb'āna, i obrađīv'āna brojčan'ih dātākāh u odabrānīma uz'ōrcīma p'ojāvāh, jednōm rēčj'ū u uzorkosl'ōvju.

Uzorkosl'ōvje po M'aretićevskū

M'aretić je uložio golēm trūd, da_skupī orēčja 95iū stārīh pīsācāh i popīsao sūglasnē skl'opove u nādi, da_će dokāzati brojčan'ō prēmūctvo rēč'ih pīsānīh po izgovor'u. 'Luto se 'prēvarī. Rāzgloba mu je pokāzala, da 'ni_govora ne imā o_tome. 'Uzē obrađīvati orēčja, 'a_bez_pōl m'ukē m'ogāše zavīriti u ovečjē rēčnīke hrvātskē i nāci v'eću raznolīkōst prīm'ērāh. Da, ali tō ne_bīāše 'bez_vrāga. Nečastivī bo b'īāše očīvēstno napelao bezazlenē rēčnīčāre hrvātskē, da prēt'ežito rābē tobožnī neznanstven'ī 'neizgovornī načīn pīs'āna. St'oga se 'priklonī prēglēd'ānu orēčjāh, ponādavši se, da_će imati b'ōļu sr'ēću.

Zalūdu. Pīsci se b'iahu poveli za rēčnīcimi, a b'iti će po svōj prīlici i obīrnūto. Što je učen'āk u takovōj prīlici činēci? Dos'ētiti se lukavē dosk'očicē, štono rēk, 'okolo kōl'ē, pā na mālā vrāta. Kada nam mīsi račūne čestot'a protuprīm'ērāh, hajdēmo izkor'istiti nedoslēdnōst pīsācāh, u doba, kada doslēdnōst b'iaše nājmañom skrbj'ū sroč'itēlāh. Da se okladīmo, u večin'ē će se nīh kad-tad podkrasti kojā gr'ēška u prīlog 'izgovornōga pīsāña, i tō će nam b'iti dokazom neodol'ivosti izv'rštinē nēgovē. Što zb'orom, tō 'tvorom.

N'ēcemo broiti poj'avnīcāh niti r'āzličnīcāh sūglasnīh skl'opōvāh, nego ćemo ustanoviti, ne ogrēšiv se o dūšu, da se večin'a pīsācāh u promātrānima slučāima ne mogāše doslēdno držati tvorbopisa. Pogl'edājmo činēnicama u oči. Posl'ušājmo M'aretića (uz naš 'razjašnāj u zap'orkama):

DD ... u složenicama ... n. pr. *odijeliti, odahnuti, odavna ... oduran, odurnost* ... pišu s *d* 42 pisca, a *dd* 16 pisaca, a u 20 p. nalazi se i jedno i drugo. (Potomñē dvē 'rēči ne idū ovamo, te su st'oga čestotnī dātci nepo'uzdāni)

ZK ... u riječima kao ... *iskupiti, raskinuti* ... stoji *sk* u 12 pisaca, *zk* u 6 p. ... a jedno i drugo dolazi u 50 pisaca.

(Omēr čestot'ē poj'avnīcāh u nedoslēdn'ih sroč'itēlāh ostajē 'nepoznāt. Kjednu je očivēstno, da je za doslēdnōst m'alo tko mārio. Dātci daklē n'udno sudrž'ē stanovitu 'količinu 'slučājnosti.)

ZP ... u složenicama ... n. pr. *isprošiti, raspustiti* ... *sp* piše ... 10 pisaca ... *zp* 5 p. ... a jedno se i drugo nalazi u 55 pisaca (među kojima *sp* rijetko [pīšū dvoica] veoma rijetko [jedan], a *zp* je rijetko u [troicē]).

ZT ... n. pr. *istok, ustegnuti* ... piše s *st* 14 pisaca, sa *zt* 5 p ... a jedno i drugo dolazi u 51 pisca (*st* rijetko u ... [jednog'a], veoma rijetko u [jednog'a]; *zt* rijetko u [petericē], veoma rijetko u [dvoicē]).

ZS ... n. pr. *isisati, rasuti* ... piše s *s* 27 pisaca, sa *zs* 8 pisaca ... a jedno i drugo dolazi u 54 p. (među kojima *s* rijetko pišu [četverica], veoma rijetko [jedan], a *zs* rijetko pišu [peterica].

(U pot'omnīma se trima prīmērima mēšajū jēdri, 'strogi brojčan'ī dātci sa štūrimi, nepodp'unimi, približnīmi, nebrojč'anīmi dvojakē 'vrēdnosti 'rēdko, veom'a 'rēdko. Uglato zagr'āđenīmi brojev'm'i zamēn'ujēmo nabrājāna imen'a pīsācāh.)

ZŠ ... *raširiti* ... piše s *sš* [jedan], (ali i drukčije), – s *š* 39 pisaca (među nīma 14 i drukčije), sa *zš* 38 p. (među nīma 15 i drukčije).

ŽT ... *mnoštvo, društvo, uboštvo* ... piše s *št* 46 pisaca (od kojijeh 36 ima i drukčije), — s *žst* 11 p. (svi imaju i drukčije), — s *žt* 42 pisca (osim [šestericē] svi imaju i drukčije), — s *žšt*: [jedan], koji ima i drukčije.

(Tū je nāčin prikaza zam'ršen porabōm izuz'imlūcēga 'izričāja i *drukčije*.)

Tū v'idīmo, kako se je zamīšljala, i kako se 'i_dān danas zamīšljā znanstven'ā obrada. Mōrajū se proizvest'i 'brojevi, te dāvati dodatnā procēna čestot'ē p'ojāvāh rēčm'i popūt *rēdko, veom'a'rēdko, i drukčie*, i_sve tō ob'ilato začīnen'o što zamršenīim prikazom, pače nerazum'l'ivīme, eda bezazlenī čitateļ st'eknē dojam uč'enosti. A sve tō zatō, kako pūk zb'orī, da_se Vl'asi ne_bi dos'etili.

M'aretić na strāni XII. Ist'ōriē velī, da_stārī pīsci hrvātskī u pravopisu u_užēme smīslu nēsu nasl'ēdovali dr'ugīh nār'ōdāh, jere jīh nēsu mogli nasl'ēdovati, tū su daklē 'bīli 'sāmi sebi ost'avļeni, kako će pīsati prīmēricē 'rēči *slatka, radosn'a* i tako d'aļe. Slavodobitno ustanovļāvā, da ni jedan stārī pīsac ne_pīšē doslédno ni po nāravnōme zvukosl'ōvju (sūstavu, ko'ī zā ū prēdst'avļāše vrhūnskī domet 'znanosti), ni po izkonosl'ōvju (kojē se po űnegovu mnēnu temel'ī na neznānu i na samovolī), nego sv'akī pīšē i jedno i_drugō, pače i_istū rēč. Uopćē se m'ože reći, da_stārī n'aši pīsci onē 'rēči pīšū sad po zvukosl'ōvju, sad po izkonosl'ōvju, koima zn'ajū postanak, a koīh jīm je postanak taman, rīh pīšū samo po zvukosl'ōvju. Tako prīmēricē pīšū svi pīsci *pčela, gdē, zdrav, zdenac*, jere ni jedan nīe zn'ao, da_bi po izkonosl'ōvju tr'ēbalo tē 'rēči pīsati: *bčela, kdē, sdrav, stdenac*. Sv'atko uvīdā, ustanovļāvā M'aretić, da_je takovo pīs'añe 'osnovāno na neznānu i na samovolī, i_tō je uzrok, 'zašto stārī hrvātskī pravop'is imā onak'o šaren'u sl'iku.

M'aretić daklē potvrđujē, da_su izim nāravnīm zvukopisom Hrvāti pīsali prozirnīm tvorboisom, a nēsu doslédnīm izkonopisom, i_tō jīm potomnē spočitāvā kao nedoslédnōst, te_se st'oga izkonop'is ne_može mēriti sa zvukopisom. Ōn očitō ne_lūčī tvorboisa od izkonopisa. Tū učen'āk zaostajē za samoukom 'Vūkom. Tāj se u bilēzci na strāni XXXII. rēčnika sv'oga zgrāžā

А њекоји би људи ћели, да им слова показују и како се ријечи изговарају, и шта значе, и од куда су постале!

tō jest 'troje — izgovor, tvorbu, i postanak. Da_bi se 'razabrālo znāč'ēñe, Brōz u Pravopisu na strani 27. dopūštā tvorben'ī zāpis likōv'āh *mladca mladce* i *mlatca mlatče*. Iz izkonoslovnīh bi likōv'āh *mol dik'ā 'moldike* dotično *mol tik'ā 'moltike* znāč'ēñā razabrati prosēčnī pisateļ 'potēžko m'ogao.

Zadaća pīsma

Mladoslōvn'ičāri su spoznali, da vaļā lūčiti u jednu 'rūku pojam 'slova, a u_drugū pojam 'glāsa. U prēdgovor'u k Ist'ōrii hrvātskoga pravopisa M'aretić izlāžē mladoslōvn'ičārskā načēla o pīsmu, zalāžūći se za rīhovu prīmēnu u budūcēme pravopisu. űnegove ćemo 'rēči odt'isnuti mastnopisom, a odvēte n'ašega davol'ēga odv'ētnīka prostopisom.

“**Mnogi pisci misle, da je ... glavna svrha pravopisa, da se razumije ono, što se piše. ... Ali nauka ne može odobriti takvoga nazora ... Jedina je zadaća pisma, da sasvijem odgovara živoj besjedi, druge zadaće pismo niti ima niti može imati. ... savršena azbuka ... stoji u skladu s ovijeh 7 zahteva (!):**” Pismo služi za tō, da pohrāni poruku u razumljivu oblīku. Pravop'is je sūstav, koī nīz'ānem pismēn'āh ozbiļāvā jedinice kojega jezika. Zāvisno od svrhē m'ože b'iti zvukopisom, glasopisom, smēnopisom, znamopisom, tvorboepisom, izkonopisom, ili čitkopisom. Ost'ajū po strāni pojmo'is, rečop'is, slogop'is i slično. Čitkop'is iliti čitkotvornīk jest tvorbo'is po nārvnōme glasosl'ōvju istozvučan glasopisu.

1. Jedan glas neka se piše samo jednjem slovom. Srbohrvāti pr. glās *z* pišū sad 'znākom *z* (*z bogom*), sad 'znākom *s* (*s Bogom*); glās *t* pišū ne samo 'znākom *t* (*ot kada*), nego 'i znākom *d* (*od kada*); glās *k* pišū ne samo 'znākom *k* nego 'i znākom *g* (*vašingtonski*).

2. Jedan znak neka odgovara samo jednomu glasu, a ne onak'o, kako je pr. u Srbohrvāt'āh, u koīh znāk *g* služi ne samo 'za glās *g*, već 'i za glās *k* (*vašingtonski*), ili znāk *c* ne samo 'za glās *c*, već 'i za glas *ʒ* (*pinčavka salcburška*).

3. Što je u govoru jedno, neka i u pismu bude jedno. Rdavo je pr. srbohrvātskō pīs'āne *ts* (*gatsko*) ili *ds* (*gadsko*) 'za glās *c* (*gacko*) ili *st* (*postdiplomski*) 'za glās *z* (*pozdiplomski*).

4. Što je u govoru odjelito – neka bude odjelito i u pismu. U srbohrvātskōj je abecēdi protiv t'oga onō, kada se pišē *x* (*export-import*), a izgovārā se *ks*.

5. Štogod se izgovara, neka se i piše. Srbohrvāti se t'oga ne držē piš'ūci *prispio Antonio*, izgovārājūci *prispijo Antonijo*, ili pišū *hrvatski predsjednik*, a izgovārājū kao da pišē *hrvacki precjednik*.

6. Što se ne izgovara, neka se ne piše. Srbohrvāti pišū *hongkonški*, a govore, kaoda pišē *honkonški*, ili *Zabrdčev* pišū, a *Zabrčev* govore, pišū *koji*, a govore *koi*.

7. Neka se znakovi onijem redom pišu, kojijem se glasovi izgovaraju. Za to nije dobro ... kada je Kurelac pisao vsega, a izgovarao svega.

Pravopisnī převrat

U onā pāko d'oba 'dogodī se nečuven'o i nev'ideno. 'Oblāsti jednog'a nāroda propīsaše za školnū porabu sa strančārskih p'obūdāh tūd pravop'is sm'išļen za jezik tūda nāroda. Pravop'is tāj da budē potom začedkom nājezdē tūda jezika. Pravopisnī převrat utr pūt jez'ičnōmu. Tō bī za bāna Khuena Hédervárya, č'eonīka mađarōnskē strānkē. Mađarōni b'iāhu Hrvāti, podup'irūci onodobnū 'ugarskū vlādu. Bojēci se, da biše mogli izgubiti na izb'orima, hočāhu pridobiti odvēte domāčēga pūka s'rbškōga tīme, što V'ūkov pravop'is, koī b'iāše oslužbeñen 1868. u Srbii, uvedošē

u škole i u Hrvatskōj 1892. pod nāslovom Hrvatskī pravop'is, a sročio ga je po nālogu vlād'ě Ivan Brōz. Posl'ědice b'iahu kobne po Hrvatskī. Okr'etānem je lēdāh 'Zapādu, privērāvajūci se Iztok'u, obust'avljena jezična ucělitiba u Europu. Otvorila su se vrāta izt'ocnāčkōj nājezdi. Nastade sm'ēna zāpadnāčkē gradskē uzobrazbē izt'ocnāčkōm seljāčkōm.

Osn'ovica kŕi'izevnōga jezika b'iaše 'pŕvo čakavskā, potom štōkavsko-čakavskā, pāo čakavsko-štōkavskā, napok'on k'ajkavsko-čakavsko-štōkavskā. Štōkavskī se ravnāše po sūstavu dubr'ovačkōme, dok se nē navŕzlo samodržtvo v'ūkovštinē. Prvōm ž'rtvōm postade k'ajkavskō nārēcje. 'Prognāno bī 'zauvėk iz okr'ila hrvatskōga jezika, te se nīme okor'istiše Slovēnci, uklūčiv u rēčnāk k'nižeavnōga sv'ōga jezika razpoložljivu gr'ādu, pŕimēricē Dictionar Habelichev, k'ajkavskē 'rēči, što su je sk'upili Val'aavec (objavļivāne u Rādu JAZU), Miklosich, i Caf.

Bil'ēžitē su hrvatskē 'rēči sukladno sa smērniciami v'ūkovskimi iz hrvatskōga v'elikōga rēčnika mudrozbor'nōga ukl'oēne, dočim su je Srbi u odgov'ēdnōme rēčniku svojeme prig'rlili, obogativši si prividnī rēčnāk. Tronārēčnōst jezika hrvatskōga, u suprotnosti s jednonārēčnošću v'ūkovskōm, iziskujē, da se nādē sk'upnī nazivnik, iz kojega se sva tri nārječja izvest'i mogū. Tāj nazivnik n'udno z'rcaļi stariē stāne jezičnō. Dovūkōvci su zb'ila išli za tīme. Ali su p'ali ž'rtvōm strančārstva.

Ćirilolatinica

Za vūkōvce ćir'ilica postade uzorom latinicē. Latinica sp'ade na tō, da se smātrā samo nepodpunīm pŕeslovom ćir'ilicē. Tuđice su se 'počēle pīsati onak'o, kaošto se pīšu u ćir'ilici. Ćir'ilicōm se pīše po izgovor'u, a latinicōm se tō oponāša i ondā, kada se zāpisom prikazuje pogrēšan 'izgovōr. Pŕimēricē 'līkovi poānta 'dosēt' цубокс 'svir'alica' цаял 'Бамић Сламниг Рузвелт Бартон Чикаго Мичиген b'udū u ćirilolatinici *poanta džuboks džaul Đamić Slamnig Ruzvelt Barton Ćikago Mičigen*. Tīme se čit'ateju po načēlu "čitāj, kaošto je napīsāno" namecē nemog'ūc 'izgovōr, tobože francēzkī dotično lazienglēzkī, a i rēč b'udē udom'ācēnōm. Izvornī su slovopisi <pointe jukebox joule Djamić Slamnig Roosevelt Burton Chicago Michigan> čitāni, kao kad ćirilolatinicōm pīše <poent džuk-boks džul Džamić Slamnik Rozevelt Brton Šikago Mišigen>.

Ćirilolatinica stv'arā nedo'umicu u pis'ateļa i uzr'okujē višelikōst, tj. nerāzlikōvnu raznolikōst. Šk'olnīm je pŕimērom japānskā *kombucha*. (z'adnā je sl'ovka jednačica 'rēči *čaj*). Budūci da ne obsto'i odgov'ēdnika dvoslovu <ch>, pisatelj ćir'ilicōm ili ćirilolatinicōm bīvā bez potrebe za razumēv'āne orēčja obr'ēmeēn tīme, što se je po trenūtnōj razpoložbi ili po nahod'ēnu pris'ilen privolēti jednom'u od čet'iriū uoblīkāh, a tō su комбуха, комбуша, комбуча, комбућа, i dakak'o odgov'ēdnima nāčinima u ćirilolatinici, st'avļajūci čitajūcēga pŕed gotov čin. Tō je g'ovornō nāšile ćir'ilicē.

Zāpisom se kojē god 'rēči ćir'ilicōm dotično ćirilolatinicōm st'ēćē dojam, da je rēč i usvojen'a. Ako se prīmēricē tudica *hardware*, kojā zn'amenujē prvobitno 'žel'ezninu', a potom i 'stroj'evinu rednīka' uzpīšē ćir'ilicōm хардвер ili ćirilolatinicōm *hardver*, tīme rēč b'udē pon'ašena, i protivno v'oļi ili ukusu ćit'ateļevu. 'I stvār je r'ēšena. Zahvaļ'ujūći ćirilolatinici, sv'aka tudica m'ože krātk'im postupkom, u tīlī čas, postati pon'ašenicōm. Tako i bīvā. M'ože li što b'iti jednostavnīe?! Čemu se m'učiti prevodēćī?

Rāzornō je d'elovāne ćirilolatinicē nājviše naš'tetilo grćkolat'inštini. Nahodē se trī vrste zāpisa

(1) prepis dotično prēslov sukladno s izv'ornīkom uz pril'agođen doćetak, pr. u Dīvkovića Aeschyl/Aeschyl/Aeschyo (!), Aegyptat, u Kostić-Maiksner-Petraćića Aischyl, Aigyptat; Mađarskī su si grkoslovi izvojevali strog prēslov g'rćkīh imēn'ah, te pīšū pr. Aiszkhülosz,

(2) romānskī s međusamoglasnōm ozvukōm 'glāsa s,

(3) austro'ugarskī s općōm ozvukōm, izim na krajevima i uz bezzvučan sūglas.

Nedo'umicu pokazuјē Rikarda Simeōna Enciklopedijski rječnik lingvistićkih naziva. MH, 1969. Tū op'ažāmo odstūp'āria 'od Brōz-Bor'anićeva austro'ugarskōga propisa u svima sm'ērovima:

Glās s ne postajē z (1) među samoglasmi, (2) p'oslē 'zvūčna sūglasa, i (3) međusamoglasnō x ostajē ks.

1. *aposojeza desiderativan designacija isotonizam intrusivan*

2. *adversiv ekstensivan intenzitet inverzan intransitivnost.*

3. *eksegeza eksemplifikacija eksistencija eksodus eksotičan*

Prāvī je romānskī līk u nās dubr'ovačkī *intensit'āt sanit'āt universit'āt.*

Hrvāti su u latinici zn'ali pīsati nadsl'ōvke, ali jīh ćirilolatinica, povodēći se za ćir'ilicami, ne pīšē. Nemila je posl'ēdica t'oga ubrżān rāzpad nagl'asnōga sūstava, ust'āļen prvoslogī ili prikrajnī naglasak. Prvoslogī pobēduјē. Dapaće i pri izgovor'u francēzkīh posudenīcāh. Daklē nīe *aktēr'i košmār'i frižidēr'i rezervoār'i Vladisl'av Vukov'ār Varažd'in Medim'urje glasov'ati zapovēdn'ik*, nego se golēmo množtvo tīh i takovīh rēč'ih izgovārā s nāglasom na prvōj sl'ōvci. Prikrajnī se pāko naglasak jāvļā sa stanov'itim dom'etcimi 'uz duļinu, kaošto su *-stvo, -ić, -ost, -ac, -ce*. 'Rēči se kaošto su *pravobran'itēļstvo sirom'aštvo sl'ikārstvo p'rstīci zub'īci oćev'idnōst neug'odnōst debelok'ožac dragov'oļac kol'ēnce* izgovārāјū s prikrajnīm, dugīm rāst'ūćīm nāglasom na prēdzadnōj sl'ōvci.

Kojā o pōјmu jezika

Od davnīn'ah stoī prēpor o tome, je li jezik skup nāv'tīkāh ili skup dogov'orenīh izrićāј'ah. M'ože se naslūtiti, da nēće b'iti ni jedno ni drugō, dotično, da će b'iti

i jedno i drugo. Ili možebiti štogod tr'ecē — jošte jednostavniē ili jošte zamršeniē. Jednostavniē je smātrati, da jezik predstavljajū nāj čestotniī 'izričāi. Nājmañē, što o jeziku dokūčiti m'ožeš, jest brōj jezičnīh jedinīcāh.

Om'ilēlo se m'ēriło o zamašaju jezičnē pojavē temel'i na d'ātcima uzorkosl'ōvja. Ako je što u jeziku zast'ūpleno v'ecjōm čestot'ōm, 'ondā tō v'iše i vrēd'i. Ta iz strančarstva znāmo, da v'ecjī brōj 'odvētāh na izb'orima, donosī pobēdu. Isto tako i zemļa, kojā je plodniā, na v'jšjōj je cēni. Z'ar nīe tako i u jeziku? 'Na žalōst ili na srēcu, nīe. U jeziku je upravo obratno. Što je č'ešcē, tō je otrcāniē, tō je m'añe 'obvēstno. Što je r'ēdko, strš'i, odudarā, iztičē se, te m'ože i prevlādati.

Prīmēricē znāmo, da su u stārōme jeziku Hrvātskōme svi 'glagoli u prv'ōme līcu jednobroja imali dočētak -u, izim petiū *jesam dām'imām jēm vēm*, a danas svi ostālī imajū dočētak -m. izim dviū *hoću i mogu*, gdēgod i *vidu, veļu i mišļu*, a nekñ'ižēvno ni toga ne imā. Potomñē propisīvāše rēčkā šk'ola Frāna Kurēlca, prom'ičūci stariē stāñe jezičnō.

Jošte je poučniī naglasak rēč'ih s dometkom -teļica, koī nastajū od mužkīh tvorenicāh, pr. *hran'itel' uc'itel' spis'atel'*, vēzāna naglaska (usp. *uč'itel'skī uc'iteļevati*), te jīm je m'ēsto naglaska i u sklonbi i u tvorbi obst'ojno, daklē *hran'itel'ica, uc'itel'ica, spis'atel'ica* (tō potvrđujē i Kajkavskī). Samo je jedna jedinā rēč nevēzāna naglaska 'u Vūka (a tā nīe svuda), tō je *priatel'* (usp. *priatel'sk'i priateļev'ati* i *Nesta 'blāga, nesta priatel'āh.*), a u ženskōme rodu *priatel'ica*. Tā je jedinā rēč povūkla 'za sobōm po svēdočanstv'u novos'adskōga pravopisa mogūc takov naglasak sviū ostālīh takovīh tvorenicāh, daklē *hranitel'ica, učitel'ica, spisatel'ica*.

Učēniī je, zamršeniī, te i zahtēvniī, sūd o jez'ičnima jedin'icama, kada se 'ištē, da se dokūči, odakl'e je štogod postalo. Jošte je neprihvatjiviē, ako se veli, da česa ne obsto'i, ako tō gdēgod u kakovu uz'orku nīe potv'rđeno. Prīmēricē, M'aretičev Hrvatski ili srpski jezični savjetnik na strāni XXIII. rēč *sprat* odbacujē, prēporuč'ujūci t'urskē zāmēne *kat, boj* – zatō, što joj se ne zna "podretlo", niti jē imā "igde danas u narodu našem (dakle ni u jednom narečju)", n'iti jē je 'bīlo (k'ako tō 'itko m'ože tvrditi izim M'aretića?!). Prozirnū tvorbu rēči *sprat* potvrđujē Ускочки речник (1990.–1991.) Милије Станића izrēkōm Овце спрāhāмо нā спрат (ponad priz'ēmļa).

Pored sl'ovnōga, izkonosl'ovnōga i potvrdosl'ovnōga pristupa, nājviše je proširen, pače i među jezikosl'ovmi, nājmañe znanstven navikoslovnī pristup. Poslēdica je t'oga englēzkī pravop'is. A k' t'omu, u nedostātku st'ava i voļē hrvātskī pravop'is, a potom i jezik tēž'i. 'Tēžko do nās dopirē sudobnī 'određaj, po ko-jeme je jezik sūstav znakōv'āh, tvoren popisom temel'nīh jedinīcāh i popisom za nīz'āñe nīhovo.

Ne čini čin'i' na bošñ'āčštini

Hrvāti b'iāhu od davnīn'āh prēdzidem kršc'ānstva, braničem 'Zapāda od turskē s'ilē. Jošte se nedāvno Hrvātskī uglēdao u Čēškī, a kamo sr'ecē, da se

je v'íše i u Poljski. Násrtom se je v'ükovštinē tō stāne promēnilo stubok'om. Hrvāti post'adoše zāleđem islāma i pravosl'āvja, rtnīkom Istok'a.

Jezik na dokn'izēvnōj, pāko i na knīževnōj razini bīvā prēplavljen izt'očnāčštinōm. Novopečenē rēči ne tvorē nadgradnū, nego podgradnū jezičnū, iztisk'ujūci obične svakodn'ēvne 'izričāje. Šk'olnīm je prīmērom 'bēga od Eurōp'ē, što je općeurōpskā 'ura zam'ēnena arabskōm rēčj'ū *sahat*, jošte k t'omu u srbskōme bezh'ačnōme līku *saat*, pače u stēženōme *sāt*, dočīm su jē se i S'rbi, i Makedōnci, i Bugari odrekli i obnov'ivši *čas* iz Dušanovih dōbāh (ne bez ruskē 'pomoći'). 'Evo obzora izt'očnāčštinē:

T'urština je

barem bārut barjak baš boja bunār but čak čāmac čekić čelik č'izma č'elav dušek ž'abē đon d'ubre hajde jastuk jorgan kaiš k'anža kajmak kapak kapia kefa kat kovrčast kuluk kutia lepez'a ortak sarma šamār taban tavan tek tepsia top turpia

'dāj'budi prāh puščan'ī zāstava upravo šāra/krāsa/māst/mastilo studen'ac/zdenac/kl'adenac stegno pače čūn mlāt/'kladīvo/klepāč n'ado/ocio skorňa plēšiv podmet'āč bezplatno/uzālud podplat gnōj/smeće dāj/idi uzgl'āvje poplūn/pokriv'āč 'remēn k'uka v'rhīe v'ēda vrāta č'etka sprat k'udrast tlāka skr'abica /škatuļa māhalica družnīk p'uēniē kupus pl'uska/zaušnica/čūska podplat podkr'ovje 'istom plitica pr'ača/pr'acina piļāk'

Ir'ānština je

badav'ā bādem baždāriti čarapa čilim č'orav č'osav čošak div žumbus jagma k'ajgana kavez leš limūn lula mahana majmūn nišan p'anža para pazār pekmez perčin pirjati razka'l'ašen rusvāj šecer šegrt tava

'bezplatno m'andula podm'ēriti b'ēčva sāg plēšiv ūgao gorost'as grāja/nered/zb'rka nāvala cvrće klinčić kri'etka/kl'etka trūplo citrōna p'ipa nedostātak/porok 'opica 'sēnāj/sm'ērište čāpak novac/'pēnēz sajam/trgov'āne gmežden'īk k'ika tūšiti/p'ariti razuzdān g'ūžva/br'uka c'ukar/sl'ador dētić prosuļa/poņva'

Ar'abština je

alāt bedem belāj budal'a dučān dud duhān žep fitīl 'grimiz inād kādar kadīfa kūla kusūr mirāz mahmuran mahnit mahmuza mahrama mangup megdān mehlem mušterīa rakia sakat sanduk sāt/sahat tabak zanāt

'pomagalo/orūde/prībor zidina nevoļa glupan trgovina/trgōvnica m'ūrva dimāč špag stēn b'agar prkos podoban baršūn t'uranj s'itno 'vēno/ž'enīnstvo vinen lūd/podivļao ostruga rūbac vragol'ān dvoboj/poprište obliž kūpac žganica kļast skr'īna doba dāna'ura/dobnāk līst/listina obrt'

Balk'ānština je

*c'ura doručak čutura j'eftino k'amata kal'emiti karanf'il komād krevet livada
magarac 'mirīs mužkārāc nasamāriti podrum rūčak sapūn tefter v'atra žena*

‘dév'ōjče zaj'utrak pl'oska cēn'ē pribītak čēpiti klinčić kūš posteļa sēnokoša
osao/tovar vōñ mužkī/μžkārāc nasañkati pīvnica obēd/'užina m'ilo bil'ēžnica
ogañ/v'atra ž'enskā/žena'

Usvičāila se je 'grubōst jezičnā, psov'āñe, kl'ētva, neprīličan 'govōr. Prīmēricē,
dév'ōjka velī — Bolī me k. (i bez pokratē). Dēv'ōjka se u Beogradu prēdstavlja 'priateļu
svojega dēčka — Jā sam nēgova p'ička. Tō 'isto u Zāgrebu glāsī — Jā sam c'ura nēgova.
Rēč je c'ura postānkōm 'spolovilo ž'enskō' od cūrīti u smīslu 'mokrilo'. K'ajkāvski je
tō, da prostīte, c'uca.

R'uština je

*izražāvati nositi_se ogroman okružēñe osobe_s_invaliditētōm_Hrvātskē plēniti
po_pīt'āñu_sāveza složen stranica t'očka t'očno oglasāvati okružīti oživļāvati
podrška uv'āženī zagādīvati zahvaļujēm zastrašīvati zažīvēti*

‘izražīvati/izr'icati izl'aziti_na'krāj/prēvladāvati golēm ok'olina/ok'olica uzetnīci_
hrvātskī občārāvati/prīvlāčitišto_se_tīčē_sūveza zam'rīšen strāna bodak izpr'āvno/
'rāvno/'istina oglasīvati obkolīti oživļīvati podpora c'ēñenī zagādāvati/zagādāti
zahvaļujēm_se zastrašāvati prorādīti/prīmiti_se'

St'avimo 'rūku na_srce, Hrvātima napok'on pōde za rūk'ōm, da hrvātskī
jezik postanē zast'arēlīme. Sramot'a je rābiti Hrvātskī, kada budūcnōst pripadā
tud'inštini.

Da zaglāvīmo. Sv'rha Hrvātima tudēga vukovsk'ōga pravopisa b'īāše

1. zabil'ēžiti, kako zvūč'ī 'nepoznāt jezik, koī da ne_imā 'prošlosti, koī da
ne_imā pīsāñih spomenīk'āh
2. zanēkati jezičnū 'prošlōst, ako jē imā, dotično prēk'inuti sv'akū pravopisnū
i pravorēčnū sv'ezu š nōme
3. odvrātīti S'rbe od_Rūsāh
4. s'rbskīm pravopisom podkūpiti s'rbskē i srboļubskē odvēte za mađarōn-skū
'oblāst
5. nebil'ēžeñem naglaska, po uglēdu na ćir'ilicu, zatrti sve naglasnē rāzlike
među s'rbskimi i hrv'ātskimi govorm'i
6. občārati bezazlenike tobožñōm znanstv'enoščū veom'a velikōga 'broja
pr'avīlāh za pīs'āñe naravnoglasoslovnīh pr'omēñāh

7. podtvrditi sv'akō pr'avilo po kojōm znanstvenositničavōm iznīm̄kōm
8. množtvom pr'avilāh i izn'imākāh obr'ēmeniti obuku ob'ilatōm bezplodnōm i nesvrhovitōm šk'olnōm grādōm
9. onemogūčiti porabu rāzlikovnih raznopisnih istozv'učnicāh
10. zavrēti prozirnū rēčotvorbu.

U jeziku nārod živī. Oskvīnē li se jezik, oskvīnu se nārod. Nestanū li bes'ēdnīci jezika, nestade istob'iti nārodnē. Ne_budē li samosv'ojnīme jezik, ne_bī samosv'ojnīme n'iti nārod. 'Nemār za jezik j'este 'nemār za nārod. Sv'akōm usvojen'ōm tuđicōm gubīmo jednu domācū odpov'ēdnicu. Sv'akā je usvojenica od_ našega jezika jedna osvojenica od tuđ'ēga jezika. Tuđica iztīsnē 'prēgřšt domaćicāh.

Hrvātima Hrvātskī postade tūđ'im, nerazumļivīm, neprihvatļivīm jezikom. Kako je prēklāp'āne sa_Srbskīm uz'imalo 'māha, tako je odtuđba bīvala sve v'ēcjōm. 'Rēdko bi se kōi Hrvāt danas imao v'oļē i snāg'ē učiti hrvātskōmu jeziku. Vecin'a ga n'ikada i nīe rābila n'iti poznāvala.

Domoļubna je zadaća obnāvļati povēstnicu jezika nārodnōga, n'ēgovati mu ost'avštīnu, čūvati 'blāgo rēčnīcnō, uglađavati ūstroj, prom'icati izr'aznōst, proširīvati rēčnāk i zaštićivati oseb'ujnōst od nāhrupa tuđojez'īčstīnē, sve tō 'rādi očuvē istobiti jezīcnē, a tīme i nārodnē, b'udūci jezik rāzlikovnim obilēžjem nārodnosti.

Od prēlaza se sa 16. na 17. stolēće počinu t'iskati zamašni rēčnīci

1. **Faustus Verantius (1595.)** *Dictionarium quinque nobiliffimarum Europae linguarum, latinæ, italicæ, germanicæ, dalmaticæ, & ungaricæ*
2. **Jakov Micaglia (1649.)** *Blago jezika slovinškoga illi slovník*
3. **Juri Habelich (1670.)** *Dictionar, ili Réchi Szlovenszke zvehexa ukup zebrahe , u red pozstaulyene , i Diachkemi zlahkotene*
4. **Ardelio Della Bella (1728.)** *Dizionario italiano, latino, illirico*
5. **Ioannes Bellofzténecz (1749.)** *Gazophylacium*
6. **Andrea Jambreffich (1742.)** *Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica locuples*
7. **Jose Voltiggi (1803.)** *Ricsoslovník illitickoga, italianskoga i nimacskoga jezika*
8. **Joachim Stulli I. – III. (1801.; 1806.; 1810.)** *Lexicon latino-italico-illyricum*
9. **Mažuranić-Užarević (1842.)** *Deutsch-illirisches Wörterbuch*

10. **Fröhlich-Veselić (1853.)** *Rěčnik ilirskoga i němačkoga jezika, (1854) Rěčnik němačkoga i ilirskoga jezika*
11. **Bogoslav Šulek (1860.)** *Deutsch-kroatisches Wörterbuch, Němačko-hrvatski rěčnik*
12. **Dragutin Parčić. (1868.)** *Vocabolario italiano-slavo*
13. **Kostić-Maiksner-Petračić (1875.)** *Gèrčko-hèrvatski rěčnik za škole*
14. **Mirko Divković (1881.)** *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*
15. **Filipović-Deželić-Modec I. – II. (1869.; 1875.)** *Neues Wörterbuch der kroatischen und deutschen Sprache, Novi rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika*
16. **JAZU (1880.–1976.)** *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*
17. **Dragutin Parčić. (1901.)** *Rječnik hrvatsko-talijanski, Vocabolario croato-italiano*
18. **Maks Pleteršnik (1894.)** *Slovensko-nemški slovar.*

Plet'eršnikov slověnskī rěčnik sudrži rěčnāk k'ajkavskōga nārěčja, koī v'ūkōvci smātrāhu slověnskīme, te_ga je Daničić izključio iz_velikōga Rěčnīka hrvātskōga ili s'rpškoga jezika Jugoslavěnskē akademiē znanost'ih i um'ětnostih, koī je pokrēnuo 1880.

19. **Вук Стефановић Караџић, (1935.)** Српски рјечник истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима
20. Napok'on ovdē vaļā upoz'oriti i na hrv'ātsko-taliānskī rukopisnī rěčnik Bartolomēa C'assia iz 1599., koī je prirēdio Vladimīr Horvāt 1990.

Obsto'jē dakak'o i_drugī rukopisnī rěčnīci, kojē vaļā prirēditi za_tisak, te objāviti, da_budū prist'upačni.

Hrvātskī rěčnāk sviū triū nār'ěčjāh hrvātskīh, nahodēci se u_tima rěčnīcima vaļā omotriti, presl'ikati, učiniti dostupnīm na rednīku i svestrano obrāditi na razini knīgopisnōj i jezičnōj, pos'ebicē na razin'i slovopisa, glasosl'ōvja, naglasbē, oblikosl'ōvja, tvorbē, sv'ezē rěč'ih i převodnīh jednačicāh. U_tū je sv'rhu potrežno ozb'ijiti nacrtak Hrvātskā rěčnīčnā b'aština i prikaz rěčnīčnōga znāna.

Sažetak nacrtka

Navedenī i_mnogī 'inī navedenī objāvci tvorē neprocēnļivu jezičnū ost'avštinu hrvātskū. Akoprēm su se mn'ogī kor'istili tōm grādōm, ni jedan od_tih

stariih rěčnik'ah nĕ do sada 'strōjno obr'aden, i ũstroj jĭm u podp'unosti razglābān nĕ, a za_sve ne imā ni prĕt'isākāh. Sv'rha je nacrtka kĭnigopisno popĭsati i opĭsati poznātū rĕčnĭčnū ost'avštĭnu hrvātskū od prvĭh poĕtākāh do poĕtka 20. stolĕca te odabrān'ĭh rĕčnĭk'ah iz potl'aĕga rāzdobja, istražĭti obsto'ĭ li koĭ jošte 'nepoznāt rĕčnĭk hrvātskĭ u_tome rāzdobju, ispĭtati domet pojedĭnĭh rĕčnĭk'ah, izrāditi strojnĭ podklad 'orĕĕjāh nāj zamašniĭh dvojeziĕnĭh i višjeziĕnĭh rĕčnĭk'ah hrvātskĭh poĕam od_nāj stariĭh i_tĭm nāĕinom omoguĕiti sveobuhvatnu rĕčnĭčnū, jeziĕnū, slovnĭčnū, te rāznolĭku nazivoslovnū rāzglobu rĕčnĭčnĕ grādĕ, te usporednu i raznodobnū rāzglobu meĕu pojed'ĭnimi rĕčnĭcima. Prouĕio bi se i ũstroj rĕčnĭĕnĭh dātākāh te znanstven'om rāzglobom utvĕrdila naĕela strojnĕ prĭpĕmĕ rĕčnĭk'ah (naĕela upisa, prĕslova, 'razgovĕsti, rāzredkovāĭa itd.) i prĭkaza znāĭa sud'ržāna u_tima rĕčnĭcima, kako bi se omoguĕile dāĭnĕ usporedne razĭskatbe ne samo s onod'obnĭmi nego i s dan'ašnĭmi rĕčnĭcima.

Osnovnā prĕdmnĕva nacrtka jest, da_se danas, porabom vĕstosl'ovnōga obr'tārstva rĕĕnici mogū tako ustroiti, da ne_budū samo popĭsi rĕĕ'ĭh, nego i izvorom 'nova znāĭa, pr. nazivosl'ovnōga, izkonosl'ovnōga i_inōga.

Uzgr'edicĕ bi se, izim znanstven'ĭh radōv'ah, na_zbitĭci, u višesrĕdstv'enōme oblĭku, objavĭla orĕĕja, datara i omotritbe izvornĕ rĕčnĭĕnĕ zāĭihĕ.

Predloženā bi razĭskatba imala veliko znāĕ'ĕnĕ u znanstven'oj, uzobraznōj i stranĕarskōj ok'olini, jere bi (1) pokāzala i dokāzala, da Hrvātskā na podruĕju rĕĕniĕarstva nĕ nĭmalo zaost'ajala za uzobrazbom eurōpskōm, (2) utvĕrdila, da meĕu prvima na svĕtu prĭpĕmā strojnū obradu stariĕ (pāko i sudobnĕ) rĕĕniĕnĕ grādĕ, (3) te znanstven'omu 'opĕ'ĭnstvu (ne samo domāĕĕemu) s podruĕja rĕĕniĕarstva, sveznadārstva, rĕĕnikosl'ovja, jezikosl'ovja, hrvatosl'ovja i_inĭh znanost'ĭ (prĭmĕricĕ lĕĕniĕtva, nazivosl'ovja) ne samo pr'užĭla poslĕdke sveobuhvatnĕ znanstven'ĕ rāzglobĕ obr'adenĭh rĕĕniĕnĭh 'orĕĕjāh, nego i pomagalo i_grādu za raznolĭke budūĕĕe prouke.

Prĭstupi

Prĭstupi k sūdržnōj obradi orĕĕja nāravnĭm jezikom, koĭ ĕe se primĕnĭti u nacrtku, razvidni su iz ovĭh obj'avākāh:

Damir Boras. »Teorĭja i pravĭla segmentacije teksta na prirodnom jeziku«, Zagreb, FF, disertacija, 1998.

Damir Boras, Nenad Prelog: »Enciklopedĭja buduĕnosti – interaktivni izvor znāĭa«, Radovi Leksikografskog Zavoda 10, 2001; Nenad Prelog, Damir Boras: »Bibliografski izvori znāĭa na novim medĭjĭma«, Radovi LZ 10, 2001.

Miroslav Kržak, Damir Boras: Rječnička baza hrvatskoga kniževnog jezika, *Informatologia Yugoslavica*, 1985;

Projekt Leksikografskog zavoda, Damir Boras, Nataša Bašić – Sveopći hrvatski pojmovnik – projekt temeljne informatičke baze LZ-a, LZ M. Krleža, Zagreb, 2001.

Marko Babić: *Autographum »Vocabula Latino Turcica et alia nonnulla usui et utilitati Auditorum Linguarum Orientalium plurimum necessaria – fratris Mathei Mikić et eiusdem curriculum vitae«*, Prilozi za orijentalnu filologiju, (Sarajevo), XXXVII. (1987), str. 119–130.

Bulcsú László: Neka pitańa strojnoga razumijevańa prirodnoga jezika – Informacijske znanosti i znańe, *Zavod za informacijske studije*, 1990; te »Pabirci redniĉnoga i obavjestniĉkoga pojmovlja oko razumnih sustava«, *Obrada jezika i prikaz znańa*, ZIS, Zagreb, 1993;

Tomislav Ladan – rĉnikoslovni rad na Osmojeziĉnom enciklopedijskom rĉniku LZ-a;

Zvonko Jakobović: Mjeriteljski pojmovi u Gazofilaciju. *Radovi LZ*, kn. 5, Leks. *Zavod MK*, 1993, str. 97–103.

Slovop'is, pravop'is i jezik ĉlānka.

U ovome se ĉlānku orudn'ĉk višebroja rābī po slovnici Bartholomēa Kassicha s doĉĉtkom *-i* za srĉdnī rōd samostāvāh (pr. *s pos'ebnimi slovi*) i s doĉĉtcimi *-imi/-mi/-ami* s ostālimi rodovm'i. U rodnīku je višebr'ojnōme vr'āĉeno *-h*. U tvorbosl'ovju se ml'adĉ jotovańe ne provodī (nĉe *-vĉu*). Primĉnjujĉ se ĉitkotvornī pravopis s tĉme, što se dugī jat bilĉĉī po Gāyu rogatīm ĉ, a kratkī po Bĉllosztĉnczu nadbōdenīm ĉ. Dosamoglasnī se zvĉk *-j-* uz idūĉī *-i(-)* izostavlĉjā, po glasopisu. Mĉšte V'ĉukova petonadsl'ovnōga bil'ĉĉĉna naglasbĉ { " " " " } prim'ĉĉnen dvonadslovnī zāpis oviska s vĉskom, s dĉĉĉkom, i sa spōjkōm { ' – ' }. Vĉsak prĉd samoglasom prvĉ slōvkĉ ' u rĉĉi oznaĉujĉ p'adajĉ nāglas, 'isto i prĉd sām'ōm rĉĉj'ū, ali kjednu i nevĉzānōst iliti promĉnĉlivōst m'ĉsta oviska u prĉgibu, te prĉskakĉv'āńe oviska na prĉdnagl'asnicu. Prĉd neprv'ĉm samoglasom vĉsak upuĉujĉ na rāst'ĉĉ nāglas prĉdh'odnĉ slōvkĉ. Sp'ōjka upuĉujĉ na prĉnoš'ĉĉnĉ nāglasa na prĉdnagl'asnicu. Uspodobi 'oba zāpisa u uzr'ĉĉici

ĉĉdo pāsāh űjedoše vūka.

ĉ'udo pās'āh űj'edoše 'vūka.

U razgovĉst'i uzr'ĉĉĉ m'oĉemo v'idĉti, kako se vĉsak gospod'ārnosti zāpisa 'rādi izostavlĉjā:

Hrpa kūĉākāh izujĉda kurjāĉinu.

Hrp'a k'ūĉākāh izujĉd'a kurjaĉ'inu.

Hrpa kūĉākāh izujĉda kurjaĉinu.

Vísak se izostavlā ovīm 'rēdom: na jednosl'ožici (*p'as i p'as* › *pas i pas*, '*vūk* '*i vūk* › *vūk* '*i vūk*), iza spōjkē (mēšte *iza sp'ōjkē*), izprēd prvīh dviū uzastopnīh duļīn'āh (*k'ūčākāh* › *kūčākāh*), između prvē duļīnē i slēd'ēcē za nōme kratčīn'ē (*izujēd'a* › *izujēda*, 'strogo uzamš'i *izujēda*), iza kratčīn'ē u dvosl'ožicē (*hrp'a* › *hrpa*), između prēdz'adnīh dviū kratčīn'āh u višesl'ožicē (*kurjač'īnu* › *kurjačīnu*).

Hrvatskocrnogorskā rūgalica u dvānaesteračnōj dvov'rstici osvētlujē dvojakō prēnos'ēne naglasaka na prēdnaglasnicu. Dr'ugī zāpis pokazuē porabu sp'ōjkē.

Û Risan i Tivat i kruha i sira,	U Risan i Tivat i kruha i sira,
dā jedēš, dā puknēš, dā crknēš òd glāda.	da jedēš, da puknēš, da crknēš ' od glāda.

FOREIGN WORDS IN THE CROATIAN LANGUAGE

Damir Boras

Faculty of Humanities and Social Sciences, Zagreb / The Miroslav Krleža Lexicographic Institute, Zagreb

Bulcsú László

Faculty of Humanities and Social Sciences, Zagreb

SUMMARY: The paper deals with linguistic ecology from the point of view of the right of the Croatian language to its own identity separate from Serbian. Superiority of Croatian in word formation to main European languages is exemplified. Equivalents of foreign words are given. 80 natural phonological alternations are analyzed. Oriental loanwords are presented. Bibliography of main old Croatian bilingual dictionaries and Summary of the project *Croatian Lexicographic Heritage and Presentation of Lexical Information* is attached. Finally, the language, lettering and the spelling of the paper is explained.

Keywords: *linguistic ecology, linguistic rights, foreign words, orthography, word formation, Croatian, Serbian*